

van vrouwelijkheid en katholiciteit. Het is een analyse op de millimeter, maar wel verfijnd. Hillen en Klompé representeren dus twee zijden van dezelfde medaille: het katholieke juffrouwschap.

Hoeveel waardering ik ook heb voor dit proefschrift, het is als interne geschiedenis van deze katholieke vrouwenemancipatie niet geheel bevredigend. De soms dubbelzinnige wijze van formuleren en het ontbreken van een personenregister zijn bovendien storend. Aerts weerlegt echter overtuigend het stereotype beeld dat de periode tussen de twee feministische golven er een van grote stilte zou zijn. Zij toont ook aan dat katholicisme en vrouwenbeweging elkaar niet hoeven uit te sluiten. De slogan van de tweede feministische golf 'het persoonlijke is politiek' blijkt qua levensstijl niet nieuw; radicaal was het vanuit de *brede* opvatting van politiek. Sleutelbos- en dispuitsvrouwen gingen uit van een *smalle* opvatting, het bedrijven van staatspolitiek. Maar wat deed Klompé in haar politieke optreden met dat juffrouwschap? Hoe katholiek was deze identiteit? Haar zure reacties op kamervragen van Martina Tjeenk Willink over de 'hunkerbunker' (de bouw van flats voor ongehuwde vrouwen) had ik graag verklaard willen zien. Dit boek verlangt naar meer, in elk geval over Klompé. Het Nederlandse politieke systeem in de brede betekenis mag wat mij betreft dan meer aandacht krijgen, zodat bijvoorbeeld de seksepolitiek van de KVP inzichtelijker wordt.

Maria Grever

K. Komaat, *De schok van het onbekende. Vlaardingen tijdens crisis, bezetting en bevrijding (1936-1947)* (Zaltbommel: Europese Bibliotheek, Vlaardingen: Boekhuis Den Draak, 1994, 223 blz., f49,50, ISBN 90 288 5819 9).

Op 8 mei 1945 vond in Vlaardingen een bevrijdingsparade plaats met als middelpunt een jeep van een Amerikaanse aalmoezenier, die bij toeval vergezeld was van drie Amerikaanse piloten die gedeeltelijk in Vlaardingen ondergedoken waren geweest, nog een paar Amerikanen en een Nederlandse Rode Kruis-medewerker. Een echt bevrijdingsleger was er natuurlijk niet, daarvoor lag deze havenstad aan de Nieuwe Maas gewoonweg te ver van het front.

Van Aadorp tot Zwinderen; na het jubeljaar van de bevrijding zal elke Nederlandse plaats wel over zijn eigen oorlogsboek beschikken en het zal duidelijk zijn dat de verschillen tussen brave dorpshistoriën en professionele boeken groot zal zijn. Het boek over Vlaardingen hoort tot de tweede categorie en is zowel chronologisch als thematisch van opzet. De schrijver besteedt gelukkig veel aandacht aan de voor-oorlogse periode; 12 van de 27 hoofdstukken bevatten informatie over uiteenlopende zaken als de visserij en de industrie, het crisiscomité, de NSB en de burgerwacht, om enkele te noemen. De burgemeester was het hoofd van de burgerwacht en eind augustus 1939 wees hij zonder overleg enkele werkeloze leden aan om ingezet te worden als 'wachtsman' bij de BPM. Tijdens de meidagen van 1940 werd de burgerwacht ingezet bij de arrestatie en bewaking van NSB-ers.

Het bombardement op Rotterdam had voor Vlaardingen vanzelfsprekend ook gevolgen, al was het maar vanwege de évacuées. Bovendien werd in sneltreinvaart de naburige gemeente Vlaardinger-Ambacht geannexeerd om daarna (nood)woningen te bouwen. Ook niet-Rotterdamers zouden daar een onderkomen vinden. In het eerste oorlogsjaar paste de gemeente zich gemakkelijk aan, volgens de schrijver was de politie hier wel heel erg vlot mee en 'moeilijk alleen te verklaren uit de gewoonte om de wet naar de letter te handhaven'. Niet iedereen wilde zich aanpassen; de allereerste Nederlandse verzetsgroep, *De Geuzen*, was een Vlaardingse. Alle

fouten, die een verzetsgroep kon maken, werden gemaakt en men beseftte ook niet dat de geringe sabotagedaden, het doorknippen van telefoondraden bijvoorbeeld, door de Duitsers hoog werden opgenomen. Vanaf 19 november 1940 werd de groep opgerold en vijftien van hen werden op 13 maart 1941 geëxecuteerd. Deze draconische straffen waren mede bedoeld om eventuele nieuwe verzetsdaden, niet alleen in Vlaardingen, te ontmoedigen, maar in mei 1943 stond een nieuwe groep Geuzen voor een Duitse rechtbank. Natuurlijk was slechts een minderheid van de Vlaardingers in het verzet, zoals ook maar een minderheid NSB-lid was. 'Weinigen herinneren zich openbare demonstraties van de NSB en menen dat de partij een marginaal bestaan leidde' (147), maar de schrijver vindt in de bronnen een andere werkelijkheid met tal van NSB-activiteiten.

Eenheden van het Duitse leger, landmacht en marine waren over de hele stad verspreid, maar veel was er natuurlijk niet te doen en met drankmisbruik en het versieren van Nederlandse meisjes trachtte men de verveling te verdrijven. Na verdere hoofdstukken over de jodenvervolg-ing in Vlaardingen, de arbeidsinzet, de illegaliteit, de NSB-burgemeester eindigt het boek met een bevrijdingshoofdstuk: 'vreugde en vergelding'. Drie jaar lang zou er in Vlaardingen een kamp zijn, De Vergulde Hand, waar echte of vermeende collaborateurs werden vastgehouden. Vooral in het begin was het een slecht kamp, bewaakt door Vlaardingers die in Duitse kampen hadden gezeten en Vlaardingers, vaak ex-verzetsmensen, die niet waren opgepakt. 'Ruim veertig jaar na het sluiten van het kamp beschuldigen deze twee groepen elkaar nog steeds van de misstanden die in De Vergulde Hand heersten' (207). Schrijver besluit met te concluderen dat ook de Vlaardingers een wankel evenwicht tussen goed en kwaad kenden. Ook voor niet-Vlaardingers een leesbaar boek.

David Barnouw

T. Klumper, *Helden tegen wil en dank. Verzet 1940-1945. Het antwoord van gewone mensen op ongewone situaties tijdens de Duitse bezetting* (Baarn: Tirion, 1994, 271 blz., f34,50, ISBN 90 5121 480 4).

De omslag van dit boek wordt gesierd door het in 1980 ingestelde verzetsherdenkingskruis. Na de oorlog was men in verzetskringen van mening dat het uitreiken van onderscheidingen aan illegale werkers niet wenselijk was. Men was niet vanwege de lintjes in het verzet gegaan en de uitreiking zou te veel moeilijkheden opleveren (waarom die wel en die niet). Men leek zich daarbij neer te leggen, maar dertig jaar na dato groeide de behoefte aan onderscheidingen en werd deze eenheidsonderscheiding ingesteld en aan ongeveer 15.000 personen uitgereikt.

Dit zijn de 'gewone mensen' waar Klumper over schrijft. In 1983 promoveerde hij op *Sociale verdediging en Nederlands verzet '40-'45*, waar hij de verschillende typen van sociale verdediging confronteerde met de werkelijkheid van het verzet tijdens de bezetting van Nederland. Voor dit boek gebruikte de schrijver als basis de persoonlijke verzetsgeschiedenis van bijna 50 personen die minstens twee jaar volop in het verzet zaten. De professionalisering van gewone mensen tot geharde verzetsstrijders is de rode draad in dit chronologisch opgezette boek. Veel nieuws lezen we evenwel niet over de overheid en politiek, de kerken, de vakvereniging, de omroepen, studenten en leraren, artsen en de pers. In het hoofdstuk waar de eerste fase van professionalisering (tot halverwege 1942) wordt behandeld, lezen we meer over persoonlijke drijfveren, het aarzelende begin, het vallen en opstaan van de verzetsstrijders in wording. Hoe ze zich heroriënteren na de eerste bezettingsweken en maanden en in situaties komen waarin ze beseffen dat ze niet meer terug kunnen. Ook hier wordt, evenals door Hilbrink